

ALACAHISAR CHURCH IN KALE (DEMRE) DISTRICT OF THE ANTALYA PROVINCE LIGHT OF THE NEW FINDINGS

Bülent İŞLER*

*Gazi Üniversitesi.

E-mail: mugla48@gmail.com

Copyright© 2016 Bülent İŞLER. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

The church, which is the paper's topic is located at top of the hill called Alacahisar which is about 4 km. north of Karabel district. Cam Mountain, where the church is located is reached by a very corrupt road passing through the village Karabel at Lycia. The church has a trikonch bema and three aisle naos. The bema which was formed by forming the main rock is square in the middle and it was expanded with three apses from the north, the east and the south sides. Each apse was circled with a wall semicircle from inside and a flat one form outside and has twin windows in the middle of these walls. The architectural ruins imply that the central square was used to be covered with a dome with a pendant pass. The naos walls of the church are destroyed completely. Only the location of the middle and the south nave doors may be determined. It is understood from the ruins that there was a large courtyard at the west of the church. Here there is also a cistern that is used even today. There is a (probable) baptistery at the north of the church and a tomb at the south sides. During our survey some unpublished architectural ruins were identified as well as some stone works. Resulting in illegal excavations in the apse of the church has been documented for the first time a six-digit syntonon, it also is detected the real elevation level of the church. During the studies the plan of the building is reconstructed. The aim of the presentation is to make a detailed architectural description of the structure in the light of the new findings. It is also intended to determine the function and dating issues of the buildings as well as their importance within the architecture tradition of the region.

Key words: Lycia, Byzantine Arts and Architecture, Alacahisar Church, trikonhkos, Baptistery.

YENİ BULGULAR IŞIĞINDA ANTALYA'NIN KALE (DEMRE) İLÇESİ'NDEKİ ALACAHİSAR KİLİSESİ

ÖZET

Makalenin konusunu oluşturan kilise Antalya'nın Demre ilçesi, Muskar Köyü Karabel Mahallesi'nin Karabel yerleşiminin yaklaşık 4 km. kuzey batısında, Alacahisar adı verilen 1200 m. rakımlı tepe üzerinde konumlanır. Kilisenin bulunduğu Çam Dağı'na, Karabel köyü içinden geçen oldukça bozuk toprak bir yoldan ulaşılır. Kilisenin özgün ismi bilinmemekle birlikte bazı araştırmalarda Sion Manastırı olduğu ileri sürülür. Kilise, beması trikonç planlı, naosu üç nefli kiliseler grubuna girmektedir. Ana kayanın biçimlendirilmesiyle oluşturulan kilisenin beması ortada kare alan üç yönden kuzey, doğu ve güneyde birer apsisle genişletilmiştir. Apsisler içten yuvarlak dıştan düz duvarla çevrelenmiş her birinin ortasında birer ikiz pencere düzenlemesi görülür. Ortadaki kare alan pandantif geçişli bir kubbe ile örtüldüğü mimari kalıntılardan anlaşılır. Kilisenin naos bölümünün duvarları ise tamamen yıkılmıştır. Sadece batıda orta ve güney nefe giriş kapılarının yerleri belirlenebilmektedir. Kilisenin batısında büyük bir avlusunun olduğu kalan izlerden anlaşılır. Avlu iç kısmında bazı mekânlara ait duvar kalıntılarıyla avlunun ortasında günümüzde halen kullanılmakta olan bir sarnıç bulunur. Kilisenin kuzeyine bitişik olasılıkla bir vaftizhane, güney yanında ise bir mezar odası bulunmaktadır. Çalışmalarımızda yapının planı yeni bulgulara göre yeniden çizilmiştir. Kilisenin ana apsisi içinde yapılan kaçak kazıda ortaya çıkan altı basamaklı bir syntonon ilk kez belgelendirilmiş, aynı zamanda kilisenin gerçek kot seviyesi tespit edilebilmiştir. Makalede, öncelikle yeni bulgular ışığında yapıların ayrıntılı mimari tanımlarının yapılması, yapıların işlev ve tarihlendirme sorunları tartışılarak bölge mimarisi içindeki yerlerinin belirlenmesi amaçlanır.

Anahtar Kelimeler: Likya, Bizans Sanatı, Alacahisar Kilisesi, Trikonç plan, Vaftizhane

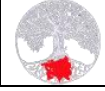
1. GİRİŞ

Makalenin konusunu oluşturan Alacahisar kilisesi, Antalya'nın Demre (Kale) İlçesi, Muskar köyüne bağlı Karabel Mahallesi'nin 4 km. kadar güneybatısında Çam Dağı üzerinde konumlanır (Şekil 1). Alacahisar kilisesinin bulunduğu dağlık alan, tarihte Likya olarak bilinen bölgenin yaklaşık ortasındadır. Antik Myra Kenti'nin de bulunduğu Orta Likya, doğusunda yüksekliği 2300 m.'ye ulaşan Gülmez ve Alacadağ, kuzeyde Susuz Dağı, batıda Akdağ ile yüksek engebeli bir yapıya sahiptir. Bu dağlık alanın doğusundaki Limyra, kuzeydoğusunda Arykanda, batısında Kyaneai antik kentleri bölgenin önemli yerleşimleri arasında sıralanır. Sayılan kent merkezleri dışında, engebeli araziye dağılmış halde, çok sayıda küçük yerleşim birimi bulunmaktadır. Türk dönemi isimlendirmeleriyle Muskar, Devekuyusu, Alacahisar, Karabel, Asarcık Doğu ve Batı, Çağman, Karabol, Alakilise, Dikmen ve Yılanbaşı merkezlerindeki anıtsal kiliseleriyle Bizans Dönemi'nde iskân görmüş, Myra'nın kırsalında yer alan başlıca yerleşimlerdir. Bu yerleşimlerin birçoğu, çevrelerindeki kule çiftlik yapıları ve mezar anıtlarının da gösterdiği üzere Klasik dönemden başlayarak Bizans Dönemi'nin sonuna kadar kesintisiz iskân görmüştür.

Alacahisar Kilisesi Martin Harrison tarafından 1960 yılında keşfedilmiş, yayımlanmış olduğu bölgedeki dini binaları konu alan genel bir makalesinde, ilk kez kilisenin planına ve kısa tanımına yer vermiştir (Harrison, 1963:129-130). Kiliseyle ilgili monografik bir yayın bulunmasa da sonraki dönemlerde F. Hild (2003:313-334), Grossmann ve Severin (2003:104-110), H. G. Hellenkemfer- F. Hild (2004:) P. Niewöhner (2005/6: 77-112) ve M. Alkan (2012:104) gibi birçok araştırmacı, yayınlarında kısaca kiliseden bahsetmişlerdir. Bu yayınlar içinde 2003 yılında yayımlanan Grossmann ve Severin'in Likya'nın orta bölgesindeki kiliseleri konu alan kitabı, kiliseyle ilgili bugüne kadar yapılmış en ayrıntılı çalışmadır. Kitapta yapının ayrıntılı mimari tanımları yapılarak, yeniden çizilmiş olan planına yer verilmektedir (Severin-Grossmann, 2003:104-110). Son olarak S. Doğan kilisenin *kiborium* kemerine ait dört parça taş eseri ayrı bir makalede ele almıştır (Doğan, 2003:186-198).

Herhangi bir kitabe ya da yazılı bir kaynak bulunmadığı için kilisenin özgün adı, inşa yılı ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmez. Dolayısıyla kiliseyle ilgili en büyük sorun kilisenin özgün adının ne olduğudur. Kiliseyle ilgili ilk ve en ayrıntılı çalışmalarda, özgün adıyla ilgili tartışmalara girilmeksizin burası "Alacahisar Kilisesi" olarak tanımlanır (Harrison 1963; Severin ve Grossmann 2003). Bazı genel yayınlarda ise kilisenin Sionlu Aziz Nikolaos tarafından, 6. yüzyılın ilk yarısında kurulduğu bilinen Sion Manastırı olduğu ileri sürülür (Chronz, 1985:75; Hild, 2003:313-334; Niewöhner, 2005/6:77-112; Alkan, 2011:99-124; Alkan 2012:104; Ruggieri, 2013).

Sionlu Aziz Nikolaos 6. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, öldükten sonra aziz mertebesine yükseltilmiş önemli bir dini kişiliktir. Sionlu Nikolaos, 4. yüzyılda Myra (Demre) Piskoposu olan Aziz Nikolaos gibi yaşamı boyunca mucizevi bir şekilde hastaları iyileştirme özelliğine sahipti. Hayatının anlatıldığı Vita'ya göre Sionlu Aziz Nikolaos'un Myra'nın dağlık alanında kurmuş olduğu manastır, kısa sürede şifa arayan insanların ziyaret mekânı haline gelmiştir. Vita'ya göre manastır, Pharroa Vadisi'nde, Tragallasos Köyü yakınında, küçük bir tepe ya da dağda, Myra'dan tepeye doğru giden yol üzerinde ve Arneai'den çok uzak olmayan bir yerde konumlanır.

Vita'daki tanımlamalara göre Demre ile Arneai arasında olması gereken Sion Manastırı için önerilebilecek en uygun yer Karabel'in 1 km. kadar kuzeyinde kalan Asarcık tepesindeki kalıntılardır. Asarcık tepesinde birbirine yakın konumlanmış ve ayrı birer savunma duvarıyla kuşatılmış iki ayrı yerleşim bulunmaktadır. Yerleşimlerden doğudaki kilisesi ve 45 kadar iki katlı konut yapısıyla bir köy; batıdaki ise merkezindeki büyük kilisesi ve ek yapılarıyla bir manastır özelliği göstermektedir. 2004-2009 yıllarında doktora çalışması kapsamında bölgede yaptığımız yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz bulgular Batı Asarcık yerleşiminin Sion Manastırı, Doğu Asarcık yerleşiminin ise Sion Manastırı'nın yakınında ve yaklaşık 200 kişinin yaşadığı belirtilen Tragallasos yerleşimi olduğunu göstermektedir¹. Asarcık'taki yapıları keşfeden ve yerleşiminin Nikolaos'un kurduğu Sion Manastırı olduğunu ilk ortaya atan M. Harrison'dır. Harrison tezini Vita'daki bilgilere ve manastırda bulunduğu vaftiz teknesi üzerindeki yazıtta yer alan "Nikolaos" kelimesine dayandırır (Harrison 1963: 134-135).

Alacahisar Kilisesi'nin Sion Manastırı olduğunu ileri süren araştırmacılar, görüşlerini Vita'daki tek bir ifadeye dayandırmaktadır. Vita'daki "...τὸ κτίσμα μονόλιθον καὶ ὄλον τὸ ὄρος λάμπων ἦν ὡς ὁ ἥλιος..." (Ševčenko, 1983:11) (*[Kutsal Sion Manastırı] yekpare kayadan bir yapı ve bütün dağ güneş gibi parlak idi*) (çeviri Alkan 2012:101) ifadeye göre Sion Kilisesi'nin yekpare taştan inşa edilmiş olduğu sonucuna varılmakta ve Alacahisar kilisesinin ana kayanın oyulmasıyla oluşturulan bema kısmıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak Vita'daki Sion Manastırı'nın konumu ve bölümleriyle ilgili diğer birçok bilgi göz ardı edilmektedir.

Vita'nın 39. bölümünde anlatılanlara göre Tragallasos'ta, bir tepe üzerinde inşası süren Sion Manastırı'nın inşasını bir kaya engeller. Arneai'den gelen yerel taş ustaları da taşı yerinden oynatamayınca Sionlu Nikolaos'un kardeşi Artemas Tragallasos Köyü'nden 75 kişiyi yardıma çağırır. Vita'daki ifadeye göre yetmişbeş kişinin kaldıramadığı taş bloğu, Kudüs'ten yeni dönen Nikolaos, ilahi bir güçle ve sadece oniki kişinin yardımıyla yerine oturtur (Ševčenko 1984, s. 69). Bahsedilen olaydan anlaşıldığı üzere çok büyük taş bloklarla inşa edilen Sion Manastırı Tragallasos köyünün yakınında kuruluydu. Monolitik kelimesi olasılıkla büyük taş blokları tanımlamak için kullanılmış olmalıdır. Vita'daki bu bilgilere rağmen yayınlarda Sion Manastırı'nın yakınında olması gereken Tragallasos'un yeriyle ilgili sağlam bir kanıt ortaya konulamamaktadır.

Alacahisar Kilisesi'nin Sion Manastırı olduğunu ileri süren yayınlarda, Sionlu Aziz Nikolaos'un cesedinin konulduğu mezar odası ve bu odada olması gereken azizlere ait kutsal emanetlerin saklandığı rölikerlerle ilgili değerlendirmeler de oldukça kısıtlıdır. Sionlu Nikolaos'un *Vitası*'nın 80. bölümünde, Azizin mezarının kendi kurduğu manastırın sağında kadınların ibadet etmesi için ayrılan bölümde olduğu belirtilir. Aynı zamanda bu bölüm kutsal kişilere ait rölikleri içeriyordu (Anrich, 1917:80; Ševčenko, 1984:113). Oysa tam da Vita'da anlatıldığı gibi Asarcık Batı kilisesinin, kadınlara ayrılan güney yanındaki mezar odasında, azizlere ait röliklerin konması için apsiste bir röliker ve üç lahit bulunmaktadır. Lahitlerden ikisinde mür yağı akıtmak için delik bulunması burasının, Sionlu Nikolaos gibi iyileştirme mucizeleri bulunan kutsal bir kişinin mezarı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla özgün ismi konusunda yeni bir görüş sunamasak da makalenin konusunu oluşturan Alacahisar Kilisesi'nin Sion Manastırı olmasını mümkün görmemekteyiz.

¹ Karabel Batı Asarcık'taki yerleşimin, Sion Manastırı olduğuna dair elde edilen veriler, değerlendirmelerimiz ve tartışmalar için bakınız. İşler, 2009:280-285; İşler 2010: 186-196; İşler, 2012; 161-173.

Alacahisar yerleşiminin Nikolaos'un vitasında sık sık tekrarlanan *Arnabanda* olduğuna dair değerlendirmeler de bulunmaktadır. C. Foss, Vita'daki bilgilere dayanarak Arnabanda'nın, Sion Manastırı'na (Asarcık) bir saat uzaklıkta, Kaisar Dağı'nın üzerinde, korunaklı bir yerde bulunduğunu, olasılıkla Sion Manastırı ile çağdaş ve ona benzer şekilde süslenmiş bir kilisesinin de bulunduğunu değerlendirmektedir (Foss, 1991:331; Pilevneli 2013:73). Foss'un yaptığı tanımlamalar Alacahisar ile uyuşmakla birlikte, bölgedeki yerleşimlerin birçoğunun özgün adları tam olarak bilinmediği için kesin bir yargıya varmak şimdilik mümkün değildir.

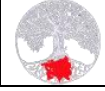
Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü izniyle "Antalya'nın Kale İlçesi, Alacadağ Çevresindeki Bizans Yerleşimleri" konulu yüzey araştırması kapsamında Alacahisar kilisesi ve ek yapılarında 2015 ve 2016 yıllarında ayrıntılı çalışmalar gerçekleştirdik². Bu çalışmanın sonucu olarak sunduğumuz bu makalede, yayınlarda bulunmayan yeni bulgular ışığında kilise ve ek yapılarının mimari tanımlarının yapılması, yapıların işlev ve tarihlendirme sorunlarını tartışarak, yapının bölge mimarisi içindeki yeri ve önemini tartışılmasını amaçlamaktayım. Çalışmalarımızda yapının planı yeniden çizilmiş, üç boyutlu hem rölöve hem de restitüsyon çizimlerinin yapılabilmesi için yükseklik ölçülerini aldık. Kilisenin örtü sistemine yönelik görüş ve önerilerimizi de makalede tartıştık.

2. ALACAHİSAR KİLİSESİ

Çam dağında, yüksekçe tepe üzerinde, kayalık bir alanda kurulu olan kilise, kuzey yanında olasılıkla bir vaftizhane, güneyde mezar şapeli ile birbirine bitişen ek yapılardan oluşur. Kilise ve ek yapıları dıştan bir duvarla çevrelenmiştir (Şekil 2). Çevre duvarıyla kilise arasında boş alanlar oluşturulmuş, bu alanlar içinde dört sarnıç tespit edilmiştir. Daha önce yayınlarda bahsedilmeyen çevre duvarı oldukça kötü durumda olduğu için kapısının yerini ve duvarların yüksekliklerini belirlemek mümkün olmamıştır.

Kilise, "*beması trikonç, naosu üç nefli*" plan tipindedir. Kilisenin bema bölümü örtü sistemine kadar ana kaya oyularak oluşturulduğundan günümüze sağlam olarak gelebilmiştir (Şekil 3). Bema, ortada 6.00x6.00 m. ölçülerinde kare alan ve bu alanın kuzey, doğu ve güney yönlerinde eklenen birer apsisden oluşur (Şekil 4). İçten 5.15 m. genişliğinde, 2.60 m. derinliğinde yarım yuvarlak planlı apsisler dıştan düz duvarla sınırlanmıştır. Kuzey apsis ortasında yan mekâna geçiş için bir kapı açıklığı bulunmaktadır. 1 m. genişliğinde ve zeminden 2.40 m. yüksekliğindeki kapı dışa doğru genişlemektedir. Apsislerden güney ve kuzeydekinin içinde ikiz, doğudakininde üçüz pencere düzenlemesi görülür. Kilise zemininden 3.40 m. yukarıdaki pencere açıklıkları, 0.70 m. genişliğinde, 1.45 m. yüksekliğinde yuvarlak kemerlidir. Kuzeydeki ikiz pencerenin kemerlerinin ortasında daire içine alınmış eş kollu birer haç işlenmiştir. Apsisler içten 8.52 m. yüksekliğindeki yarım kubbelerle, dıştan ise yanlara doğru eğimli çatı ile kapatılmıştır (Şekil 5-6). Apsislerin duvarlarından yarım kubbesine geçişte dışa çıkıntı yapan duvar silmeleri yer alır. Ana kaya oyularak oluşturulan apsis yarım kubbeleri içine, alt kolu uzun birer haç kazanmıştır. Haçın alt kolları altında birer

² Başkanlığımızda Antalya'nın Demre ilçesinde, Beymelek ve Belören (Muskar) köyleri ve bu köylere bağlı mahallelerde yürütülen yüzey araştırmaları, Gazi Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü'nden Dr. Nesrin Aydoğan İşler, Harita Mühendisi Süleyman Memioğlu ve Kültür Rotaları Derneği Başkanı Kardelen Karlı'nın katılımıyla gerçekleştirilmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile yürütülen yüzey araştırması Suna & İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetlerini Araştırma Enstitüsü (AKMED) maddi destek sağlamaktadır. Başta özveriyle çalışmalara katılan ekip arkadaşlarım olmak üzere Bakanlık ve AKMED çalışanlarına çalışmamıza sağlamış oldukları maddi ve manevi destekleri için minnettarım.

tabula ansata bulunur (Şekil 7). Yüzeyin 4 cm. derinliğinde oyularak oluşturulan haç motiflerinin yüzeyinde sıva izleri görülmektedir. Ayrıca doğu apsisin yarım kubbesinde duvar resimlerine rastlanır. Ancak oldukça kötü durumda olduğu için tanımlamak mümkün olmamıştır.

2014 yılında kilisenin beması içinde yapılan kaçak kazı sonucunda kilisenin ana apsisinde beş basamaklı *syntranon* ile kilisenin bema zemininin bir bölümü ortaya çıkartılmıştır (Şekil 8). Ortaya çıkan zemine göre kilise deniz seviyesinden 1240 m. yükseklikindedir. Dolayısıyla kilisenin beması ve naos bölümünün içi yaklaşık 1.5 m. yüksekliğinde molozla kaplıdır. Ana apsis içinde ortaya çıkan altı basamaklı *syntranon* tamamen ana kayanın oyulmasıyla oluşturulmuştur. *Syntranon*'nun iki yanında, 0.50 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde ve 0.30 m. derinliğinde, yarım yuvarlak planlı birer niş bulunmaktadır. Nişlerin kavsarası yarım kubbe formundadır.

Kalan mimari izlerden ortadaki kare alanın pandantif geçişli kubbeye örtülü olduğu ve kubbenin içinde, dört ana yönde birer pencere açıklığının olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 9). Günümüze kubbenin 0.85 m. kadar yüksekliğindeki bölümü ile doğu ve kuzey yarısındaki iki penceresinin bir bölümü ulaşmıştır. Kalan kubbe yayı birleştirildiğinde kubbenin, 6.30 m. çapında, zeminden 12.65 m. yüksekliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Kubbenin alt kısmı ana kaya oyularak oluşturulmuş, olasılıkla üst kısmı örülerek tamamlanmıştır. Kubbe içten, apsis kemerleri üzerine, dıştan 0.50 m. yüksekliğinde kare planlı kasnak üzerine oturtulmuştur. İçte apsis kemerleri ile kubbe arasındaki geçişi belirleyen ve kubbeyi içten kuşatan, dışa 15 cm. çıkıntı yapan duvar silmesi bulunmaktadır. Silmenin pandantiflere denk gelen çapraz eksenlerinde birer hatıl yuvası bulunmaktadır. Bu hatıl yuvaları olasılıkla kandil asmak için oluşturulan ahşap kirişlere aittir (Şekil 9).

Kilisenin naos bölümünün duvarları büyük ölçüde yıkılmış olduğundan ancak temel seviyesinde izlenebilmektedir. Kalan mimari izlerden üç nefli olduğu anlaşılan kilisenin naosu 13.70 m. uzunluğunda, doğuda 12.34 m. batıda 13.32 m. genişliğinde doğu-batı doğrultusunda kareye yakın dikdörtgen planlıdır. Bu ölçülere göre kilisenin naosu batıya doğru 1 m. kadar genişler. Kuzey nef 2.70 m. genişliğinde iken orta ve güney nef batıya doğru genişlemekte, orta nef doğuda 6.00 m. batıda 6.20 m. ve güney nef doğuda 2.60 m. batıda 3.15 m. genişliğe ulaşmaktadır. Nefleri oluşturan payelerden doğudaki ikisinin yeri ve bu iki payeye, bema duvarına bitişik payeden atılan kemerlerin biçimi ve seviyesi tespit edilebilmektedir. Buradaki ölçülere göre kilisenin naosu, dört çift serbest paye ile doğu ve batıda iki çift duvar payesine oturan, yuvarlak kemerlerle üç nef bölünmüştür. Olasılıkla payeler kilise zemininden 0.50 m. kadar yükseltilmiş *stylobatlar* üzerine, doğrudan oturtulmuştur. Kilise içinde, payelerin üzerine yerleştirilmek üzere yapılmış olan başlık/yastıklar bulunmaktadır.

Payelere atılan kemerlerin yükseklikleri, kilisenin yan neflerinin iki katlı olduğunu göstermektedir. Kilisenin galeri katına ait kemerlerin bir bölümü, orta nefin doğusundaki duvar payeleri üzerinde görülebilmektedir. Kuzey nefin doğu bölümü duvarındaki ahşap hatıl yuvaları ve kilise içinde tespit edilen konsollar da kilisenin galeri katının olduğunu doğrulamaktadır. Kilisenin 0.80 m. kalınlığındaki duvarları, galeri katını kaldırabilecek ölçülerdedir.

Kilisenin ana kayaya oyularak oluşturulan bema bölümünün naosa bakan yüzeylerinde, kilisenin örtü sistemini gösteren veriler bulunmaktadır. Buradaki verilere göre orta nef ve yan nefler birlikte, iki yöne pahlı ahşap kırma çatıyla örtülmüştür. Her ne kadar kilise içinde

çatıya ait kiremit kalıntısı bulunamamış olsa da olasılıkla ahşap çatı dıştan kiremit kaplı olmalıdır. Güney nefin doğu ucunda üstte bulunan izlerden, çatı altında, her biri 0.50 m. genişliğinde bir sıra pencere açıklığının olduğu anlaşılmaktadır. Aynı izlere karşısındaki, kuzey nefin üst kısmında bulunmamaktadır.

Kilisenin orta nefi, doğuda 12.65 m. yüksekliğindeki kemerle bema bölümüne açılır. Ayrıca yan neflerden, 1.10 m. genişliğinde, yuvarlak kemerli birer kapı ile kuzey ve güney apsise açılan birer geçiş bulunmaktadır. Kuzey nefin duvarında, 0.60 m. derinliğinde, 2.40 m. genişliğinde, yuvarlak kemerli bir *arkasolium* görülmektedir (Şekil 10). Kemeri üzerinde alt kolu uzun olan bir haç kazınmıştır. Ana kaya oyularak oluşturulan arkasoliumun toprak altında kalmasından dolayı içinde lahit olup olmadığı anlaşılamamaktadır.

Kilisenin avlusundan naosa, üç kapı açıklığı ile giriş sağlanmış, narteks bölümü ise bulunmamaktadır. Kapılardan ortadaki 1.40 m., yan neflere açılanlar 1.20 m. genişliğindedir. Kapıların söve ve lentoları, dışa bakan yüzeyleri iç ve dış bükey profilli ve bitkisel bezemeleri bulunan düz monolitik taşlarla oluşturulmuştur.

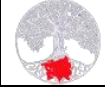
Kilisenin 7.80x16.00 m. ölçülerinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı avlusu, dört yönden mekânlarla çevrelenmiştir. Avlunun ortasında, kışın çatılardan toplanan suyun biriktirilmesi için yaklaşık 9.00 m. derinliğinde bir sarnıç yer alır. Avlu çevresindeki mekânların duvarlarının yıkık olmasından dolayı, kapılarını ve ölçülerini belirlemek tam olarak mümkün olmamıştır.

Kilisenin kuzeyinde mimari düzenlenişi ve benzer örneklerine göre vaftizhane olabilecek bir mekân yer alır. Ana kayaya oyularak oluşturulduğu için vaftizhanenin doğu ve batı duvarı ile apsisi büyük ölçüde ayakta kalabilmiştir (Şekil 11). Vaftizhane, 11.20 m. uzunluğunda, doğuda 6.00 m., batıda 5.60 m. genişliğinde doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Doğuda 3.90 m. genişliğinde, 1.95 m. derinliğinde yarım yuvarlak planlı apsis yer alır. Apsis dıştan düz duvarla sınırlanmıştır. Vaftizhanenin içi moloz dolu olduğundan tam olarak zemin seviyesini belirlemek mümkün değildir. Kilisenin zemin seviyesiyle aynı olduğunu kabul edersek, apsis zeminden 7.45 m. yüksekliğinde, yuvarlak kemerlidir. 5.20 m. yukarıda dışa 0.15 m. çıkıntı yapan duvar silmesi, apsis yarım kubbesine geçişi belirler. Apsis yarım kubbesi dışta, tek pahlı çatıya sahiptir (Şekil 5-6).

Apsis kemer yayının üzerinde 0.54 m. genişliğinde, 0.90 m. yüksekliğinde, yuvarlak kemerli bir pencere açıklığı bulunur. Pencere açıklığının üstünde, ortadan yanlara doğru alçalan duvar ve duvarın üzerindeki hatıl yuvaları, çatının yüksekliğini ve şeklini belirlememize yardımcı olur. Buradaki verilere göre mekânın, 10.00 m. yüksekliğinde, çift pahlı, ahşap bir çatıyla örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Vaftizhanenin kilise ile ortak duvarı üstünde çatı suyunu toplamak için oluşturulan kanallar günümüzde de yerinde görülebilmektedir.

Zeminde takip edilebilen bazı duvar kalıntılarında vaftizhanenin, batı girişi önünde bir mekânın daha olduğu anlaşılmaktadır. Mekâna kiliseden 1.10 m. genişliğindeki bir kapıdan giriş sağlanmıştır. Vaftizhanenin giriş bölümü olduğu anlaşılan mekânın olasılıkla dışarıya açılan bir kapısı daha olmalıdır. Mekânın iki katlı olduğu, batı duvarındaki hatıl yuvalarından anlaşılmaktadır. Doğru duvarı ortasındaki başka bir kapıdan vaftizhane bölümüne geçiş sağlanmıştır.

Kilisenin bema bölümünün güney yanına bitişik olarak bir mekânın daha olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 12). Duvarlarının büyük bölümü yıkık halde olduğu için tam olarak

ölçüleri belirlenemeyen mekâna giriş, kilisenin güney nefine açılan bir kapıyla sağlanır. Mekânın kilisenin bema ile ortak olan duvarında, ana kayaya oyularak oluşturulmuş bir arkasolium bulunmaktadır. İçi toprak dolu olmasından dolayı arkasolium içinde lahit olup olmadığını belirlemek mümkün olmamıştır. Bölgedeki benzer örneklerine göre, buradaki mekan olasılıkla bir mezar şapelidir. Şapelin doğu dışında, ana kaya oyularak oluşturulmuş bazı mezarlar görülmektedir. Ancak çok tahribata uğradığı için biçimlerinin nasıl olduğu anlaşılamamaktadır.

Kilisenin güneyinde birbirine bitişik mekânların olduğu bazı duvar kalıntılarında anlaşılmaktadır. Duvarları tamamen yıkılmış olduğundan mekânlarının tam olarak ölçülerini almak mümkün olmamıştır. Dolayısıyla burada bir kazı yapılmaksızın kilisenin diğer mekânlarını tanımlamak şimdilik mümkün değildir. Ancak mekânların birbirlerine bitişik halde oldukları, bazılarının ise oldukça geniş olduğu anlaşılmaktadır.

3. TAŞ ESERLER

Kilise içinde ve çevresinde çok sayıda taş eser bulunmaktadır³. Taş eserlerden bema bölümündeki duvar payesi başlıkları, apsislerin yarım kubbeleri içindeki haçlar ve kapı ile pencere kemerlerinin yüzeylerindeki haçlar ve kilisenin naosuna giriş kapılarının söveleri *in situ*dur (Şekil 13). Bemadaki *in situ* duvar paye başlıklarından birinin süslemelerinin yarım bırakılması, bezemelerin taşların yerine konulduktan sonra işlendiğini kanıtlamaktadır.

Taş eserlerin büyük bölümü kırılmış ve kilise etrafına yayılmış haldedir. Yerleşimdeki mimari ve liturjik işlevdeki taş eserlerin oldukça dağınık durumda olması ve çoğuna yıkıntılar altında erişilemediğinden değerlendirmemiz eldeki verilerle kısıtlı kalmıştır. Bu taş eserler içinde kapı lentoları (Şekil 14), dört adet paye başlığı (Şekil 15-16), iki konsol (Şekil 17), bir adet templan levha üstü başlık (Şekil 18), bir adet sütun kaide ve başlığı (Şekil 19-20), , on kadar kiborium kemer parçası (Şekil 21-23), kırık halde bir kuyu bileziği (Şekil 24) ile çok sayıda levha parçası (Şekil 25) bulunmaktadır. Taş eserlerden kiborium kemerine ait dört parça Sayın Prof. Dr. Sema Doğan tarafından ayrıntılı olarak ele alınmıştır (Doğan, 2003:186–198). Yayımlanan kiborium kemerinin benzerlerine Karabel Doğu Asarcık Kilisesi, Devekuyusu Kilisesi ile Antalya ve Burdur müzelerinde de karşılaştırılması, benzer süslemelere sahip kiboriumların geniş bir coğrafyada uygulandığını göstermektedir (İşler, 2011:283-294). Kilise içinde tespiti yapılan diğer taş eserler hakkında bir yayın bulunmamaktadır. Eserlerin yayımlanmamış olmasının en büyük nedeni, 2014 yılındaki kaçak kazı sırasında toprak altından çıkartılmış olmasındandır.

Taş eserlerin bezemelerinde ağırlıklı olarak bitkisel motifler tercih edilmiştir. Bezemelerde geç antik dönem özellikleri gösteren, akantus yaprakları, üzüm salkımları, yumurta-ok frizleri, diş (*geisipodes*) motifleri Roma sanatından Bizans'a aktarılmış motiflerdir. 3. ve 6. yüzyıllarda yoğun olarak kullanılan bu motifler, Erken Bizans döneminde geç antik sanatın beğenisinin motif ve kompozisyonlarda sürdürüldüğünü kanıtlamaktadır. Klasik motiflerin yanında Hıristiyanlıkla ilgili sembol ve haç motifleri ise yeni oluşan beğenilerin bir sonucudur. Benzer motiflere sahip taş eserlere Anadolu'nun iç bölgelerinde dahi rastlanmaktadır (Keskin, 2015).

³ Kilisenin taş eserleri, makalenin amacını ve kapsamını aşacağından burada genel olarak ele alınmıştır. Söz konusu taş eserler ayrı bir yayında topluca değerlendirilecektir.

Tamamı bölgenin yerel malzemesi olan kireç taşından yapılmış olan taş eserlerin bezemelerinde derin oymanın (ajur) en güzel örnekleri sergilenir. Ajur tekniği, başkentte 5. yüzyıldan başlayarak 6. yüzyılda doruk noktasına ulaşan bir bezeme tekniğidir. Aynı yüzyıl içinde Likya'da benzer teknik ve motiflerde ajur tekniğinin uygulanması, bölgedeki gezici işliklere ve Başkent'ten gelen gezici ustalara bağlanmaktadır (Doğan 2006, s. 210, 214).

Kilise içinde ve çevresinde belirlenen bezemeli taş eserler çeşitlilik ve kaliteli taş işçiliği bakımından bölgedeki diğer 6. yüzyıl kiliseleriyle benzerdir. Taş eserlerin çok benzerleri Asarcık Batı, Sion Kilisesi, Deve Kuyusu, Alakilise ve Dikmen kiliselerinde de bulunmaktadır. Benzer örneklerin de gösterdiği gibi kilisenin bezemelerinin, 6. yüzyıl içinde yapılmış olmalıdır.

4. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Alacahisar kilisesi Çam Dağı'nda deniz seviyesinden 1240 m. yüksekliğindeki bir tepe üzerine konumlanır. Bir koruma duvarı ile çevrelenmiş olan alan içinde bir kilise, kilisenin kuzey yanında vaftizhane, güney yanında mezar şapeli, dört sarnıç ve işlevi belirlenemeyen yapı kalıntıları tespit edilmektedir. Yaklaşık düz bir alana inşa edilen yerleşimdeki yapıların neredeyse tamamı birbirine bitişik haldedir. Ancak çevre duvarı ile yapılar arasında geniş boşluklar bırakılmıştır. Yerleşimdeki yapıların araziye yerleştirilmeleri ve mimarilerindeki düzensizlikler genel bir planlamanın olmadığını, yapıların zamanla farklı dönemlerde inşa edildiklerini göstermektedir.

Kilise ve ek yapılarının en yakın yerleşime 1 km. uzaklıkta olması ve birbirine bitişik olarak inşa edilen yapılarının çevre duvarıyla koruma altına alınması burasının bir manastır olduğunu göstermektedir. Manastır içinde kilise ve ek yapıları geniş yer kaplamaktadır.

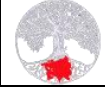
Yerleşim içinde en önemli yeri kilise ve ek yapıları kaplamaktadır. Kilise trikonç planlı bir bema, üç nefli naos ve atrium bölümlerinden oluşmaktadır. Dolayısıyla kilise "*üç nefli, beması trikonç planlı*" (üç yapraklı yonca plan tipi) yapılar grubunda değerlendirilir.

Trikonç plan tipi Roma İmparatorluğu'nun ilk yıllarından itibaren hamam ve mezar yapıları, villaların yemek salonu ya da bahçe salonları, Hadrian Dönemi (117-138)'nde ise bazı *nymphaion*larda uygulanmıştır. Erken Hıristiyanlık Dönemi'nde başlayarak, üç yapraklı yonca planlı yapıların piskoposluk merkezlerinde ve saraylarda kabul salonu, kilise, vaftizhane ve mezar kilisesi ya da martyrium işlevinde kullanılmıştır⁴.

Buluntular trikonç plan tipinin Mısır'da ortaya çıktığını, buradan Filistin, Anadolu, Gürcistan, Ermenistan, İtalya ve Balkanlar'ın da yer aldığı geniş bir coğrafyaya yayıldığını gösterir. Akdeniz bölgesinde 5. yüzyıl sonu-6. yüzyıl başlarında önce Kilikya, sonrasında Likya bölgesinde bu plan tipinde binalar inşa edilmeye başlanır. Kuşkusuz bu plan tipinin bu kadar yayılmasında, kutsal toprakları ziyaret eden hacıların etkisi büyüktür (Harrison, 1963:150; Severin ve Grossmann, 2003:128-134; Aydın, 2005: 241-262; Aydın, 2006:31-47).

Likya'da üç yapraklı yonca planı ilk olarak manastır kiliselerinde uygulanmaya başlar. Likya bölgesinin orta bölümünde, 6. yüzyıllara tarihlenen Asarcık Sion Kilisesi, Alacahisar,

⁴ Üç yapraklı yonca planlı yapıların içinde vaftiz havuzu olanlar vaftizhane, lahit bulunanlar ise mezar kilisesi ya da martyrium olarak tanımlanmıştır. Üç yapraklı yonca plan tipleri ve işlevleri için bkz. Deichmann 1954, s. 945-946; Lehmann 1996, s. 331-333; Ristow 1998, lev. 13c, 15e; Stollmayer 1999, s. 117, 119, 121, 135 vd.; Aydın 2005, s. 249.

Devekuyusu, Dikmen, Muskar ve Ernez Dağ/Çamarkası'nda bulunan altı kilise, bema bölümü üç yapraklı yonca, naosu üç nefli bazilika planlıdır. Adı sayılan kiliselerin apsisleri içten yarım yuvarlak dıştan düz ya da üç cepheli duvarlarla sınırlanmıştır. Benzer olarak Kudüs'teki üç yapraklı yonca planlı kiliselerin apsisleri dıştan düz ya da çokgen duvarlarla sınırlandırılır. Dolayısıyla bu plan tipinin Likya örneklerinin Kudüs'teki yapıları ön örnek alındığını göstermektedir (Harrison, 1963:150; Severin ve Grossmann, 2003:128-134).

Alacahisar kilisesinin bema bölümünü oluşturan apsislerin yarım kubbe, ortadaki kare alanın ise kubbe örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Bölgedeki trikonç kiliselerin büyük bölümünün yıkık halde olmasından dolayı örtü sisteminin nasıl olduğu anlaşılamamaktadır. Ancak Batı Asarcık Sion Manastır Kilisesi'nde benzer biçimde apsisler taş yarım kubbelerle örtülmüştür. Ortadaki kare alan ise, harç kullanılmadan örülmüş olan duvarlarının ince oluşu ve kubbeye geçiş elemanlarının olmamasından dolayı, ahşap örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Benzer biçimde Side Piskoposluk Sarayı içindeki VII numaralı ve Aphrodisias'da Piskoposluk sarayındaki üç yapraklı yonca planlı yapıların eksedralarının yarım kubbelerle, orta bölümlerinin duvarlarının ise ince oluşları nedeniyle taştan kubbe yerine ahşap piramidal çatı ile örtülü olduğu kabul edilir⁵.

Asarcık Sion Kilisesi'nin bemasının orta bölümünün ahşap çatı ile örtülmesi aslında bölgedeki en erken tarihli üç yapraklı yonca planlı kilise olduğunun da bir göstergesidir. Kilisenin inşasına Nikolaos daha bir çocukken 530'lu yıllarda başlamıştır (Anrich 1917 s. 4, 7). Sionlu Nikolaos, manastırının inşa aşamasında üç kez kutsal toprakları, bir kez de Mısır'ı ziyaret etmiş, olasılıkla kurduğu kilisenin biçiminin oradaki örnekleri ile benzer özelliklere sahip olmasını istemiştir. Belki de bölgede ilk olması ve yeterince yapı malzemesinin bulunmamasından dolayı, oldukça büyük olan orta alanın ahşapla örtülmesi tercih edilmiştir. Bölgedeki sonradan inşa edilen diğer trikonç bema kiliseler de Sion Kilisesini örnek almış olmalıdır. Dolayısıyla Alacahisar Kilisesi'nin, Asarcık Batı, Sion Kilisesi'nin planıyla nerdeyse birebir örtüşmesi, bu kiliseyi örnek almasından dolayıdır.

Alacahisar Kilisesi'nin bema bölümü olarak algılanan doğu bölümü, kapı ve büyük kemerli açıklıklarla üç nefli bölüme açılır. Orta nefe açılan kemerin oldukça yüksek olduğu kalan mimari izlerden anlaşılmaktadır. Olasılıkla kemerin altında, bema ile naos bölümü birbirinden ayırmak için *templon* kuruluşu bulunmaktaydı. Bölgedeki diğer trikonç bema kiliselerde orta nefe açılan kemerli düzenlemeye ait olabilecek hiçbir mimari kalıntı günümüze ulaşmamıştır. Ama Sardis'deki Sabina Mausoleumu (2. yüzyılın ikinci yarısı)'nda ve Kragos Antiokheia'sındaki yapıda (5. yüzyıl ikinci yarısı, 6. yüzyıl başı), benzer kemerli açıklıklar bulunmaktadır (Aydm, 2005:246).

Ortadaki kemerli düzenleme dışında, kuzey ve güney apsislerin duvarında bulunan kapılar yan neflere açılır. Bölgedeki Batı Asarcık Sion Manastır kilisesi, Muskar, Çamarkası'ndaki kiliselerde de yan apsisler kuzey ve güney nefle bağlantılıdır. Kiliselerin ayrıca birer pastoforium odası bulunmaz. Dolayısıyla Erken Hıristiyanlık Dönemi'ne ait haç merkezlerindeki üç yapraklı yonca planlı kiliselerde yan apsisler *prothesis* ve *diakonikon* işlevinde kullanılmış olmalıdır. Bemada, kubbe örtülü kare alanın ortasında bir altar masası ve üzerinde bir *kiborium* bulunmalıdır. Daha önce yayınlanmış olan dört kemer parçası ile kilisenin apsisi içinde yeni ortaya çıkan sütun kaidesi ve başlığı kiborium kuruluşuna aittir (Doğan, 2005:186–198).

⁵ A. M. Mansel Side'deki VII numaralı yapının, bir kenarı 9.00 m. olan ortadaki kare alanının özgününde kubbeli olduğunu, bir nedenle kubbenin çöktüğünü ve daha sonraki bir dönemde ahşap çatı ile örtüldüğünü ifade eder. Side için bkz. Mansel, 1978:277 vd. res. 299.

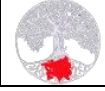
Alacahisar Kilisesi'nin bemasının güney ve kuzey yanına bitişik inşa edilen yapıların işlevleri tartışmalıdır. Erken Bizans döneminden başlayarak kiliselerle bağlantılı yapılar vaftizhane, değerli eşyaların saklandığı yer ve mezar yeri gibi işlevlerde kullanılmıştır. Genel olarak “şapel” olarak adlandırılan bu yapıların işlevleri, içlerinde bulunan liturjik parçalar yardımıyla tespit edilebilmektedir (Niewöhner, 2005/6:77). Bölgede Asarcık Batı, Sion Kilisesi'nin bemasının kuzeyinde, Turant Asarı'ndaki kilisenin güneyindeki mekânların, içlerinde bulunan vaftiz teknelerinden dolayı vaftizhane oldukları anlaşılmaktadır (Harrison, 2001:29). Her iki vaftizhanenin, biri kiliseden diğeri dışarıdan iki girişi vardır. Erken dönem vaftizhanelerinde bir kural gibi görülen iki kapı düzenlemesi bir gereklilikten kaynaklanır. *Katekhümen* olarak adlandırılan henüz vaftiz olmamış ve Hristiyanlığa kabul edilmemiş kişilerin, kilisenin her yerine girmelerine ve dini ayinin tamamına katılmalarına izin verilmezdi. Dolayısıyla bu kişilerin, kilisenin içine girmeden vaftiz olabilmesi için vaftizhanelerin dışı açılan ayrı birer kapısı bulunmaktadır. Vaftizhane içindeki diğer kapı ise olasılıkla rahibin vaftizhaneye girebilmesi içindir. Buna göre Alacahisar, Deve Kuyusu ve Danabaşın Zeytinlik mevki kiliselerin bemalarının kuzeyinde Dereağzı Kilisesi'nin güneyindeki mekânların, hem kiliseye hem dışarıya açılan birer kapısının bulunmasından dolayı vaftizhane işlevinde kullanılmış olmalıdır.

Alacahisar Kilisesi'nin güney yanına bitişik mekâna ise olasılıkla sadece kilisenin güney nefine açılan kapı açıklığından ulaşılmaktadır. Bölgedeki kiliselerde mezar odası, rölik odası ya da kilisenin kutsal eşyalarının saklandığı şapeller sadece kilisenin naosu ile bağlantılıdır; ayrıca dışarıdan bir kapıları bulunmaz. Bu tip şapellere, Asarcık Batı, Sion Kilisesi'nin güney yanındaki, içindeki röliker ve lahitlerle işlevi kesin olarak belirlenebilen iki mekân örnek olarak verilebilir. Asarcık Batı, Sion Kilisesi'nin, güneydoğu şapelinin apsisi içinde *in situ* bir taş röliker ile üç lahit yer alır. Olasılıkla kilise için kutsal sayılan eşyaların güvenliğini sağlamak üzere bu mekânlara sadece kiliseden ulaşım sağlanmış, dışı açılan kapı yapılmamıştır. Hatta bu tip mekânlarda pencere açıklıkları dahi sınırlıdır. Sadece kilise içinden ulaşılan ek mekânlara Sura, Dikmen, Alakilise, Günağı, Kök Burnu ve Dereağzı kiliselerinde de karşılaşılr (Harrison, 1963:148-151; Niewöhner, 2005/6:77–112; Severin ve Grossmann, 2003). Dolayısıyla bölgedeki benzer örneklerine göre Alacahisar kilisesinin güney yanındaki şapel, kesin olmamakla birlikte kilisenin değerli eşyaların saklandığı, röliklerin bulunduğu ya da mezar yeri işlevi ile kullanılmış bir yapı olmalıdır⁶.

Kilisenin diğer yapılarının işlevini belirlemek şimdilik mümkün değildir. Ama olasılıkla manastır oluşturan yemekhane, kiler, toplantı odası, keşiş hücreleri, misafirhane veya kütüphane gibi işlevlerde kullanılmış olmalıdır.

Sonuç olarak Alacahisar Kilisesi ve ek yapılarının bir çevre duvarı içine alınması, burasının bir manastır olduğunu göstermektedir. Bölgedeki manastır yapılarında olduğu gibi Alacahisar Manastır Kilisesi'nin de *trikonç* (*Üç Yapraklı Yonca Planı*) bir bema bölümü bulunmaktadır. Kilisede uygulanan bu planın, bölgedeki bu plan tipindeki ilk örnek olan Asarcık Sion Kilisesi örnek alınarak oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Alacahisar Kilisesi, 530'lu yıllara tarihlenen Sion Kilisesi'nden kısa bir süre sonra, 6. yüzyıl ortalarında yapılmış olmalıdır.

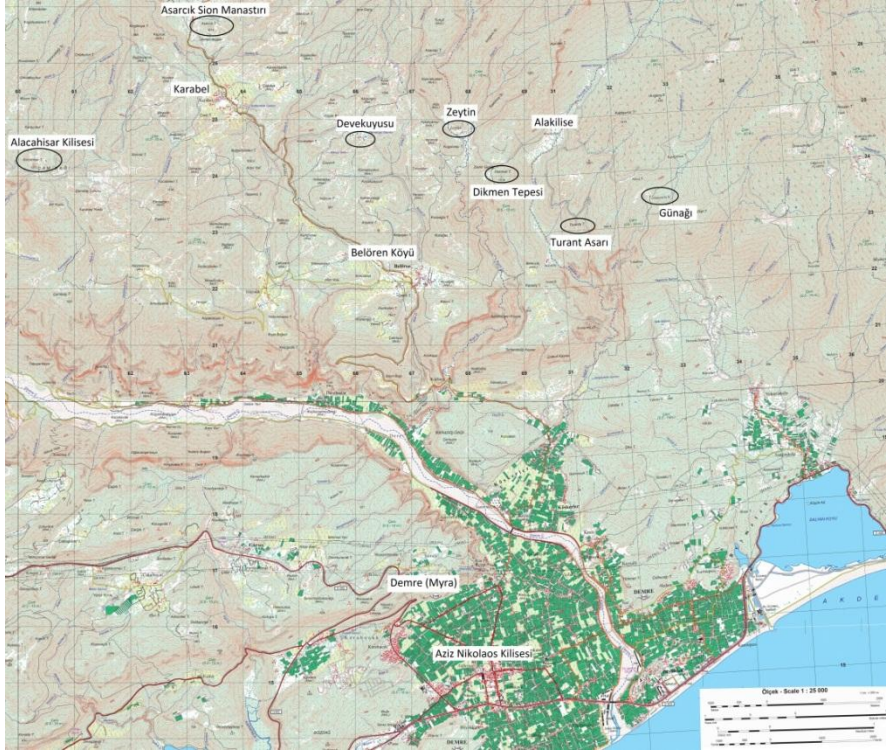
⁶ Bölgedeki şapellerin işlevleriyle ilgili değerlendirmeler için bkz. Niewöhner, 2005/6:77–112; İşler, 2010:186-196.

KAYNAKLAR

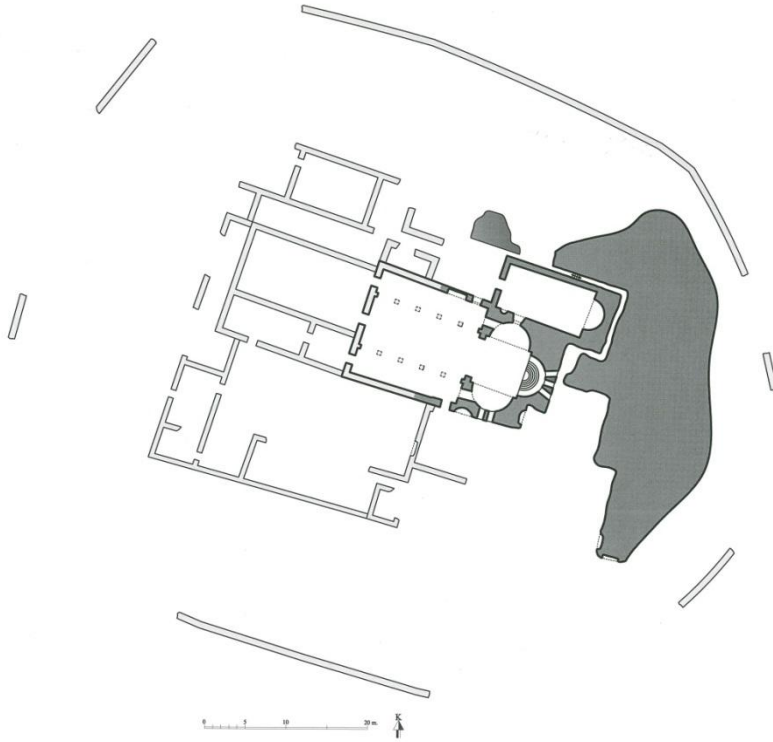
- Alkan, M. (2011). "Parerga to the Stadiasmus Patarensis (8): On the named places in the journeys of sacrifice recorded in the Vita of Saint Nicholas of Sion" *GEPHYRA*, 8, 99-124.
- Anrich, G. (1913-1917). *Hagios Nikolaos. Der Heilige Nikolaos in der griechischen Kirche, Texte und Untersuchungen*, 2 cilt, Leipzig-Berlin.
- Aydın, Ayşe. (2005). "Kilikya ve İsaurya'daki Trikonkhos Planlı Yapılar", *Adalya*, VIII, s. 241-262.
- Aydın, Ayşe. (2006). "Die Trikonchosbauten in Lykien: Ihre Entwicklung und Funktion" III. *Uluslararası Likya Sempozyumu, 7-10 Kasım 2005 Antalya*, cilt I, İstanbul, s. 31-47.
- Blum, H. (1994/1995), "Demographie und Kirchenorganisation in Zentrallykien: Bemerkungen zur Vita Nicolai Sionitae," *Lykia I*, s. 52-67
- Blum, H. (1997), *Die Vita Nicolai Sionitae. Griechischer Text*. Bonn.
- Chronz, M. 1985. Die Vita des heiligen Nikolaos Sionites. Übersetzung-Anmerkungen-Kommentar, Würzburg Üniversitesi, Yayınlanmamış doktora tezi.
- Doğan, S. (2006). "Likya'da Bizans Taş Yapıtları/The Carved Byzantine Stonework of Lycia", III. *Uluslararası Likya Sempozyumu, 7-10 Kasım 2005 Antalya*, cilt 1, İstanbul, s. 210-224.
- Doğan, S. (2003). "Likya'da Alacahisar Kilisesi'nin Kiborium Kemerleri", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20/1, s. 186-198.
- Foss, C. (1991). "Cities and Villages of Lycia in the Life of Saint Nicholas of Holy Zion" *Greek Orthodox Theological Review*, 36, s. 303-339.
- Harrison, R. M. (2001). *Mountain and Plain. From the Lycian Coast to the Phrygian Plateau in the Late Roman and Early Byzantine Period*, ed. Wendy Young, Michigan.
- Harrison, R. M., (1960). "Four Early Christian Monasteries in Central Lycia", *Anatolian Studies*, 10, s. 26-28.
- Harrison, R. M., (1963). "Churches and Chapels of Central Lycia", *Anatolian Studies*, 13, s. 148-151.
- Hellenkemper, H. G. ve F. Hild. (2004). *Lykien und Pamphylien, Tabula Imperii Byzantini* 8, Wien.
- Hild, F. (2003). "Klöster in Lykien", Ed. V. Ruggieri ve L. Pieralli, Εύκοσμία. Studi miscellanei per il 75 di Vincenzo Poggi, s. 313-334.

- İşler, B. 2009. Likya Bölgesi'nde Karabel Asarcık'taki Erken Bizans Dönemi Yerleşimi, HÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi doktora tezi, Ankara.
- İşler, B. 2010. "Sionlu Aziz Nikolaos'un Batı Asarcık'taki Mezar Yapısı" *Bizans ve Çevre Kültürler, Prof. Dr. Yıldız Ötügen'e Armağan*, ed. S. Doğan ve M. Kadiroğlu, Ankara, s. 186-196.
- İşler B. (2011), "Likya Bölgesi'nde, Doğu Asarcık Kilisesinin Kiborium Kemerleri" *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim, Dr. Mine Kadiroğlu'na Armağan*, Ed. A. C. Erel, B. İşler, N. Peker, G. Sağır, Ankara, s. 283-294
- İşler, B. (2012) "Likya Bölgesi'ndeki Karabel-Asarcık'taki Yerleşimin Plan ve İşlev Özellikleri Üzerine Gözlemler" *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu 04-07 Kasım 2009*, Antalya, s. 161-173.
- Keskin, Esra. (2015). *Küçük Asya'da Kutsal Kent Euchaiata ve Bizans Dönemi Taş Eserleri*, Ankara, Gece Kitapevi.
- Lehmann, T. (1996). "Zur Genese der Trikonchosbasiliken" *Innovation in der Spätantike*, ed. B. Brenk, s. 317-357.
- Mansel, A. (1978). *Side. 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmaların Sonuçları*, Ankara.
- Niewöhner, P. (2003). "Neues zum Grab des Hl. Nikolaus von Myra" *Jahrbuch für Antike und Christentum* 46, s. 119-133, lev. 7d.
- Niewöhner, P. (2005/6). "Spätantike Reliquienkapellen in Lykien," *Jahrbuch für Antike und Christentum* 48/49, s. 77-112.
- Ruggieri, V. (2013). *La Vita di San Nicola di Sion Traduzione, note e commentario*, Pontificio Istituto Orientale&Valore Italiano.
- Pilevneli, C. 2013. *M.S. IV.-VII. Yüzyıllarda Myra (Lykia) ve Egemenlik Alanında Hristiyanlık*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.
- Ševčenko, I. ve N. P. Ševčenko (1984). *The Life of Saint Nicholas of Sion*, Massachussetts.
- Ševčenko, N. P. (1983). *The Life of Saint Nicholas in Byzantine Art*, Torino.
- Severin, H. G. ve P. Grossmann (2003). *Frühchristliche und byzantinische Bauten im südöstlichen Lykien, Ergebnisse zweier Surveys, IstForsch* 46, Tübingen.

Şekil 1. Alacahisar Manastırı'nın konumunu gösteren harita

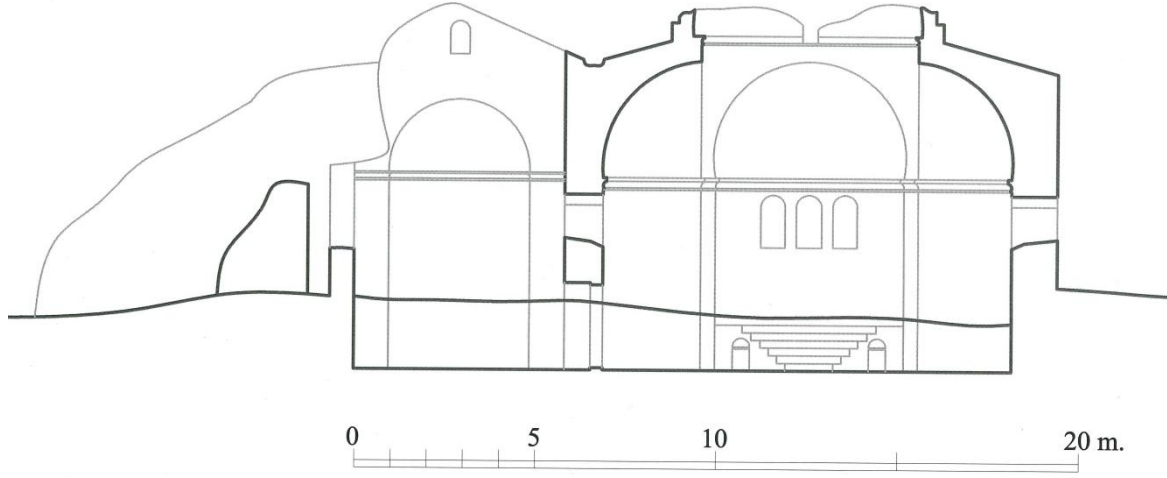
Şekil 2. Alacahisar Manastırı'nın planı (2014)

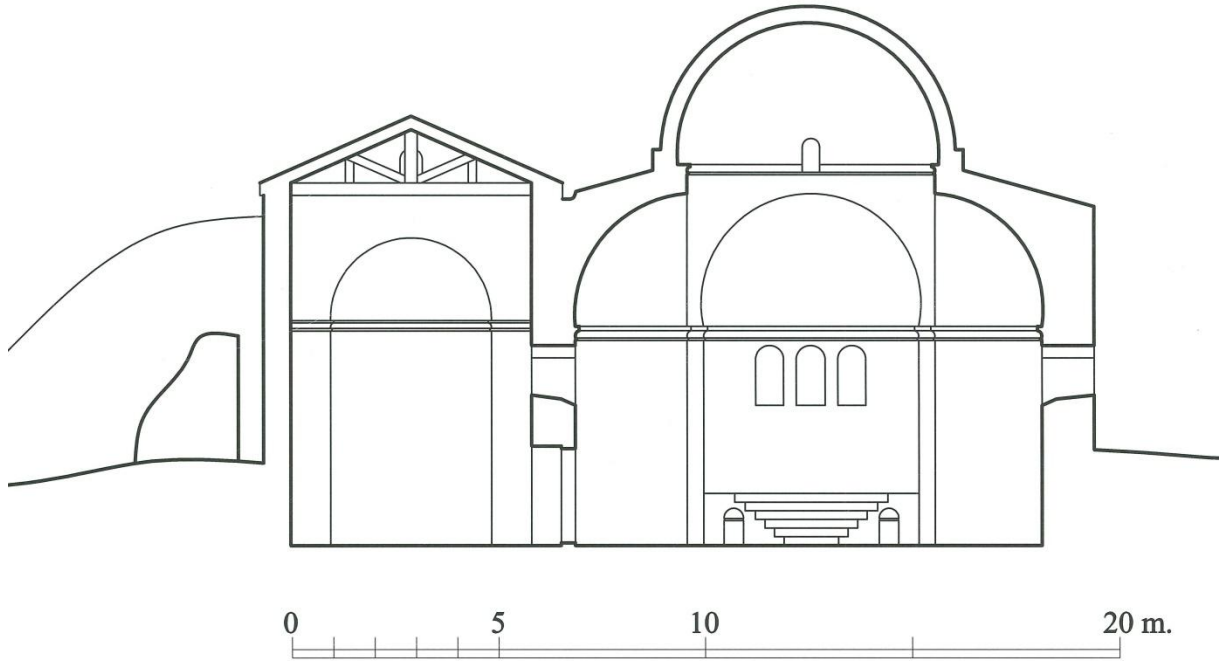
Şekil 3. Alacahisar Kilisesi batıdan genel görünümü

Şekil 4. Alacahisar Kilisesi, bemanın üstten görünümü

Şekil 5. Alacahisar Kilisesi, enine kesit, doğuya bakış (İşler 2014)

Şekil 6. Alacahisar Kilisesi, enine kesit restitüsyon önerisi (İşler 2014)

Şekil 7. Alacahisar Kilisesi, kuzey apsis yarım kubbesi içindeki haç ve *tabula ansata*

Şekil 8. Alacahisar Kilisesi, kaçak kazı sonrası *syntranon*

Şekil 9. Alcahisar Kilisesi, bema kubbesi, pandantif

Şekil 10. Alcahisar Kilisesi, kuzey nef, arkasolium

Şekil 11. Alacahisar Kilisesi, vaftizhanenin batıdan görünümü

Şekil 12. Alacahisar Kilisesi, güney mezar odası

Şekil 13. Kapı sövesi

Şekil 14. Kapı lentosu

Şekil 15-16. Paye üzeri yastık

Şekil 17. Konsol

Şekil 18. Templon levha üstü başlık

Şekil 19. Kiborium sütunu kaide

Şekil 20. Kiborium sütunu başlık

Şekil 21-23. Kiborium kemerine ait parçalar

Şekil 24. Kuyu bileziği

Şekil 25. Levha